

Т.С.Осташко
(Київ)

МЕМОРІАЛ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО ДО УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Серед важливих політичних акцій українських діячів напередодні Першої світової війни особливе місце займає таємна нарада 4-6 березня 1911 р. в Львові. Проведення останньої ініціювали українські соціал-демократи (А.Жук, Л.Юркевич та В.Степанківський) з метою подальшої політизації українського руху. У центрі уваги наради стало заснування нового друкованого видання, навколо якого мала бути згуртована нова загальноукраїнська політична організація "під прапором державної самостійності України" ¹.

Окрім зазначених ініціаторів учасниками наради стали також В.Кушнір та В.Липинський. Згадуючи перебіг її підготовки, А.Жук писав пізніше в своїх спогадах, що на пропозицію В.Степанківського була запрошено В.Кушніра, який видавав у Відні часопис "Ukrainische Rundschau" і мав тісні контакти з німецькими політичними чинниками. Він "старався використати заінтересовання тих чинників українською справою". Ще одним учасником наради став В.Липинський, який в тоді мешкав у Кракові. Знайомий з ним з гімназичних часів, Л.Юркевич характеризував В.Липинського, як "викінченого самостійника й націоналіста", що було, за словами А.Жука, прийнято "з великою охотою" ².

Від самого початку наради в її середовищі визначилися два погляди: самостійницький - без орієнтації на чужі сили, який представляв В.Липинський, і "сепаратистичний" ("молодоукраїнський") з виразною орієнтацією на Австрію, який підтримували В.Кушнір і В.Степанківський. В.Липинський визнавав можливість орієнтації на Німеччину чи Австро-Угорщину, лише виключно як тактичний тимчасовий крок. Л.Юркевич висловлювався за так зване "класове" вирішення проблеми. Й у результаті, за словами Д.Дорошенка, "принципово відкидав загальноукраїнські (некласові) політичні концепції, отже, тим самим і самостійництво - так, як воно намічалось в поглядах Жука і Степанківського" ³.

У листах до А.Жука, який займав нейтральну позицію й відіграв роль буфера між самостійником В.Липинським і "молодоукраїнцями", майбутній лідер українських консерваторів уточнив свою позицію й розкрив власне розуміння суті обох політичних напрямків. Зокрема він зазначав, що не слід "загортати в бавовну того факту, що між нами є: 1) австрофіли без застережень, по цілям нашої діяльності ... і 2) австрофіли тільки по сьогоднішній тактиці і то з великим застереженням (залежним від такого або іншого становища Австрії супроти Галичини)". В.Липинський відносить себе до другої групи, для якої "австрофіліство буде лише тактикою (з застереженням), котрого цілком буде повне і цілковите визволення України по той і по сей бік Збруча". Розвиваючи цю думку, він підкреслював, що "коли Австрія сьогодні для нас більше прихильна, ніж Росія, то ми можемо се лише реєструвати, але не витягати з того ніяких консеквенцій доти, доки не прийде якийсь факт великої ваги, наприклад, війна..., поділ Галичини і т.ін." ⁴. В.Липинський наголошував на принциповій різниці позицій галицьких українців та емігрантів з Великої України. За його словами, факт сприйняття війни як засобу національного визволення з боку наддніпрянських українців може поставити їх на становище "емігрантів

австрійських, котрими ми не є і ними бути не можемо". Зовсім інше становище щодо можливої війни мали займати галицькі політики, для яких вимога прилучення України до Австрії була реальною політикою здійснення програми національно-політичної автономії. На думку В.Липинського, на відміну від галицьких українців політикою наддніпрянських - "мало бути зміцнення національної сили, пропаганда революційної ідеї... її (України - Т.О.) повного національного визволення"⁵.

Політична далекоглядність В.Липинського, продемонстрована ним на таємній нараді у Львові, не може не вражати. Він заявив про себе як політик-практик, здатний передбачати розвиток історичних подій на далеку перспективу. Заперечуючи політичне майбутнє для соціалістичної демократії в Україні, В.Липинський вважав її шкідливою в контексті боротьби за українську державність, оскільки, на його думку, вона могла працювати тільки на Російську імперію. Він виступав рішуче проти участі українців у демократичному русі в Росії. "Сили при сім ми тратимо, а нічого не зискуємо, - відзначав він. - Російська революція годується, головним чином нашими соками, нам же приносить тільки дальшу русифікацію"⁶. Передбачаючи близький вибух міжнародного конфлікту, В.Липинський намагався використати його для української самостійницької акції. Він прекрасно усвідомлював організаційну слабкість українських політичних сил напередодні війни та передбачав неспроможність провладу використати сприятливі умови вибуху світового конфлікту для створення незалежної української держави. "Життя чим раз більше переконує мене, що се для нас єдиний вихід, - писав В.Липинський у листі до А.Жука - Але, на жаль, переконуюсь також, що колиб війна вибухла незабаром, то приготувитись до сього ми не маємо змоги і ми б були зовсім залежні тоді від зовнішніх обставин, тобто від настрою мас і рішучости поодиноких людей. Тому повторюю, війна тепер - се для нас нещастя"⁷.

В дискусії з національного питання, яка виникла на нараді з приводу ймовірної самостійності чи федерації України у складі Росії, В.Липинський доводив необхідність створення власної незалежної держави, за що деякі з її учасників, зокрема Л.Юркевич, порівнювали його погляди із сіонізмом⁸. Не обминули учасники наради й питання можливості утвердження монархічного устрою в Україні. При цьому обговорювалися різні комбінації. Пропонувалися, наприклад, претендентами на український престол син Вільгельма II - Іоакім, Франца-Йосифа - Фердинанд; висловлювалася також можливість секундогенітури Романових⁹.

Учасники наради вирішили налагодити контакти із самостійницькими організаціями в Наддніпрянщині (Українською народною партією М.Міхновського та організацією "Оборона України"). При цьому, В.Липинський вважав необхідним розпочати організаційну діяльність щодо видання друкованого органу - "Вільна Україна". Відстоюючи саме цю назву майбутнього часопису, він у листі до А.Жука підкреслив, що хоча це питання "само по собі дрібне", проте "набрало спеціального значіння", оскільки "за назвою у нас криються два напрями, два цілком осібні світогляди". Мотивуючи необхідність назви "Вільна Україна", В.Липинський пишав, що його "ціллю є Україна, не "російська" і не "австрійська", а Україна вільна, тобто Україна, котра користується всіма засобами для вільного і всестороннього розвитку". "Інша річ, - наголосив він, - що в боротьбі за визволення, в тактиці тієї боротьби, я можу прихилитись до котроїсь з двох держав, між котрими поділена Україна, можу шукати собі союзників"¹⁰. Тобто В.Липинський був прихильником того, щоб метою ймовірних політичних комбінацій у разі світової війни залишалася са-

мостійна Україна. Цікаво, що резюмуючи наслідки дискусії про взаємостосунки з різними політичними силами в Україні, А.Жук у своїх спогадах зазначив можливість співпраці тільки з тими партіями, які "в засаді стоятимуть на становищі національної незалежності, а як форму державної організації визнають демократичну республіку". При цьому він наголосив, що цю форму було прийнято, незважаючи на те, що "між учасниками нарад були й прихильники монархічної ідеї (Липинський)"¹¹.

До друкованого органу запрошено В.Дорошенка, М.Залізняка, В.Темницького та І.Крип'якевича. В.Липинський підготував до видання першу статтю з циклу "Другий акт", проте через відмову Л.Юркевича розпочати фінансування вже цілком підготовлене число "Вільної України" так і не побачило світ. Дискусії між прихильниками В.Липинського та "молодоукраїнцями" тривали ще деякий час. Зрештою у листопаді 1912 р. за ініціативою А.Жука було створено Український інформаційний комітет (УІК). Він поставив собі за мету пропаганду справи визволення України в європейському світі й зацікавлення нею офіційних чинників Австро-Угорщини та інших держав¹². Головою комітету було обрано професора Р. Залозецького, який тоді виконував функції англійського консула у Львові, заступником - В.Бачинського, секретарем - А. Жука. УІК складався майже виключно із галицьких суспільно-політичних діячів (В.Панейка, Я.Веселовського, В.Пачовського, І.Петрушевича й ін.)¹³. Комітет підготував і видав низку інформаційних матеріалів про Україну англійською мовою (роботу щодо співпраці з британськими друкованими виданнями в 1911 р. налагодив у Лондоні В.Степанківський)¹⁴, а також нав'язав контакти з рядом українських емігрантів у Західній Європі, залучивши їх до пропаганди української справи у світі.

У співпраці з УІК брали участь також відомі українські громадсько-політичні діячі І.Бочковський, Я.Федорчук, Л.Шишманова-Драгоманова, Дж.Рафалович та ін.. В.Липинський не належав до числа учасників комітету. Наукова і видавнича діяльність вимагала постійної присутності останнього у Кракові, й тільки по закінченні друкування збірника "Z dziejow Ukrainy" він збирався повернутися в Україну. Існування такої організації, як УІК, В.Липинський, за словами А.Жука, "вважав потрібним". Він погодився написати брошуру "600-літня боротьба українського народу за політичне визволення" обсягом щонайменше 5 друкованих аркушів, при цьому звернувши увагу, що для розуміння даної проблеми на Заході дуже важливими є публікації про неї українських істориків¹⁵. Принагідно варто наголосити, що ряд публікацій В.Липинського "Данило Братковський" (1909), "Генерал артилерії Великого Князівства Руського" (1909), "Армянський соймик в Киселині в маю 1638" (1910), брошура "Szlachta na Ukrainie" (1909) та, зрештою, найголовніша праця цього періоду - друкування "Z dziejow Ukrainy" - варто розглядати не лише як намагання повернути до національної ідентичності сполонізовану українську шляхту, а й як спробу популяризації української справи у західному світі.

На думку В.Липинського, пропаганда останньої комітетом була більш важливою, ніж створення окремого друкованого органу для Наддніпрянської України в Галичині. Це видання могло наражатися на перешкоди не лише технічні, а й у зв'язку з тією обставиною, що за "органом можна все підозрювати організацію, котрої в дійсності у нас не буде, а за котру можуть потерпіти сильно наші люде в Росії". Єдиним виходом, на його думку, мало стати створення спеціального видавництва, зорієнтованого на видання політичних брошур, котрі б пропагували ідею української незалежності. В.Липинський про-

понував назвати видавництво "Вільна Україна". Як бачимо, в даному разі він керувався назвою друкованого органу, зініційованого його прихильниками на нараді 1911 р., та пропонував УІК видавати самостійницьку літературу для поширення на Заході, що, зрештою, не перешкоджало б ознайомленню з нею й у Наддніпрянщині.

В грудні 1912 р. В.Липинський у Кракові виробив проект "Меморіалу до Українського [Інформаційного] Комітету про наше становище супроти напруженої політичної ситуації в Європі"¹⁶, який мав за мету організацію боротьби за незалежну українську державу в умовах можливого вибуху світової війни. Одна з копій цього документа зберігається у фонді секретаря УІК - Андрія Жука, в Центральному державному архіві вищих органів влади України (Ф.3807, оп.2, спр.49). Це машинописна копія виготовлена з рукописної авторської чернетки. Надсилаючи меморандум А.Жуку, В.Липинський зробив застереження, щоб ніхто, крім В.Дорошенка й В.Степанківського, не знав про його авторство. При цьому він просив обговорити документ та надіслати йому міркування, щодо висловленої там позиції. А.Жук згадував, що йому "дозволялося зробити ужиток з того меморіалу виключно за його (Липинського - Т.О.) згодою"¹⁷.

Меморіал частково проаналізовано в спогадах А.Жука ("Як дійшло до заснування "Союзу визволення України"" // "Календар - альманах "Дніпро" за звичайний рік 1935"), а також у статті Л.Біласа "Інтелектуальний розвиток В.Липинського: Його світогляд і політична діяльність напередодні Першої світової війни"¹⁸. Проте повністю цей документ досі не публікувався. Меморіал відображає політичну позицію автора, його послідовно самостійницьку концепцію перспектив розвитку України, висвітлює бачення можливості й шляхів здобуття останньою незалежності в разі вибуху світової війни. Водночас цей документ дозволяє також дослідити певні суперечності між ним і засновниками "Союзу визволення України" щодо тактики майбутньої діяльності та розбіжності у поглядах на пошуки політичних партнерів.

В меморіалі В.Липинський насамперед чітко виявив свою самостійницьку позицію. "Централізаторська, однаково, ліберальна і чорносотенно-націоналістична Росія є нашим непримиримим і головним ворогом", - підкреслював він. Не менш непримиренно висловлює він своє ставлення щодо Австро-Угорщини: "Консервативно-клерикальна католицька і ліберально-буржуазна жидівська Австрія не є нашим союзником"¹⁹. Тобто він перш за все наголошує на неможливості для себе поступитися ідеєю самостійності, рішучим прихильником якої він себе заявив ще за гімназійних часів, на користь "якогось "фільства", з котрого - як він вважав, "святий знає, що вийти може".

На відміну від позиції, яку займали "сепаратисти" з "молодоукраїнців" на чолі з В.Кушніром та С.Степанківським (названі В.Липинським "австрофілами без застережень"), що відстоювали необхідність визволення України з-під російського імперського гніту без подальшого визначення її статусу, засновники УІК поділяли погляд останнього щодо беззастережного утвердження державної самостійності України. Проте дуже швидко під враженням від політичних подій, а також через особисті контакти керівників комітету з відповідальними австрійськими урядовцями, члени УІК змушені були визнати, що у Відні "ставку робили на поляків, а українська справа відсувалася у далеку сутність і лишалась поки що під обсервацією..."²⁰.

Аналізуючи політику Росії й Австро-Угорщини, В.Липинський прийшов в меморіалі до висновку, що жодній з цих держав існування незалежної України не є бажаним. Для першої, за його словами, український рух означає "кі-

нець російсько-зентралізованої держави", а для другої важливі лише інтереси "польської, пануючої над нами, нації". Тому участь українців на боці будь-якої з двох воюючих сторін, на думку В.Липинського, в разі окупації Австрією більшої частини Правобережної України призведе до того, що "ми окупимо кров'ю українських солдат... ще більше ослаблення нашого національного організму", а якщо Росія окупує Східну Галичину та Буковину, ця територія перетвориться на "предмет безконечних австро-російських конфліктів"²¹.

Аналізуючи українсько-польські стосунки, В.Липинський прийшов до висновку, що поляки для українців є "елементом не менше ворожим від Росіян, а однаково небезпечним через свою денационалістичну політику". Після стислої характеристики зростання польського впливу як в Австрії, так і у Росії він наголосив на необхідності виконання заповіту Б.Хмельницького про те, "щоб між Польщею та Україною виріс політичний кордон", оскільки на його думку, "тріумф Поляків є нашою (українською -Т.О.) програмою [справою]"²².

Передчуваючи неминучість воєнних дій на території Східної Галичини й частини Правобережжя, В.Липинський звертав увагу на те, що "поза тереном майбутньої Австро-Російської війни, щоби обняв би Волинь, Поділля і частину Київщини, величезна територія України лишається вільною для діяльності тих Українців, що свої політичні плани не зв'язують з інтересами воюючих між собою, а нам ворожих держав". Саме на цих землях, на його думку, мав зародитися національно-визвольний рух. Катеринославщина, Харківщина та наддніпрянська Київщина із столицею Києвом мали, за задумом В.Липинського, стати епіцентром боротьби "за повне визволення України з під ярма чужих держав"²³.

Окреслюючи політичні перспективи для майбутньої незалежної України, В.Липинський зазначив, що сам по собі фактор протистояння Австро-Угорщини і Росії позитивно впливатиме на досягнення Україною суверенітету. З іншого боку, за його словами, на боці останньої будуть як нейтральні країни, котрі бажатимуть ослаблення двох імперій, так і Румунія, Сербія, Балканський союз, для "яких нейтральна українська держава дасть найкращий вихід при ліквідації австро-російської війни". Розглядаючи можливість лише часткової перемоги у боротьбі за незалежність, В.Липинський схилився до думки, що виявлення політичних амбіцій України вплине на те, що з нею "будуть рахуватися ті держави, в межах котрих ми опинимось". У разі повної поразки цієї боротьби він передбачав піднесення "виразної української політичної ідеї, не засміченої ні русофільством, ні австрофільським намулом"²⁴.

Значний інтерес викликають розроблені В.Липинським політичні й соціально-економічні підвалини розвитку майбутньої незалежної держави. У меморіалі він підтвердив оголошену на львівській таємній нараді 1911 р. концепцію конституційної монархії в Україні, при чому взяв до уваги різні комбінації щодо можливої правлячої династії, остаточне вирішення яких мало бути закріплене конституційним органом. "Форма правління: конституційна монархія і евентуальна справа династії - германської, австрійської чи, може, навіть російської, - наголосив В.Липинський у меморіалі, - залежатиме від укр[аїнської] конституанти і становища Європи під протекторатом Росії або Австрії, обов'язується заховувати повний нейтралітет супроти цих двох держав"²⁵.

Соціально-економічні перспективи розвитку майбутньої української незалежної держави, розроблені В.Липинським у меморіалі, конспективно відображали сповідуванні ним принципи територіального патріотизму, релігійного плюралізму (при посіданні православною церквою найбільш вагомому місця) та спадкового приватного землеволодіння (з обмеженням у 500 дес. великих

господарств), тобто були головними тезами його майбутньої концепції української трудової дідичної монархії.

На думку В.Липинського, шлях виконання цієї програми полягав в організації "Союзу українських державників (імперіалістів)" - "Союзу визволення України", який мав розпочати у разі вибуху російсько-австрійської війни літературно-пропагандистську діяльність по проведенню в життя запропонованого ним плану, а також увійти у блок з тими партіями, "котрі на підставі спільної мінімально соціальної програми, згоджуються підняти масовий рух за політичну незалежність України"²⁶.

Свій меморіал В.Липинський закінчив словами: "Коли се неможливо, то в разі вибуху Австро-Російської війни ми мусимо заховуватись зовсім пасивно, ведучи далі по той і по сей бік кордону політичну і культурну організаційну роботу". У своїх спогадах "Як дійшло до заснування "Союзу визволення України"" А.Жук характеризує меморіал, підготовлений В.Липинським як "чисто доктринерський", вважаючи, що цей документ зводився по суті до становища "лежачого нейтралітету" Відповідаючи автору, А.Жук зазначив, що не цілком погоджується із змістом меморіалу, проте заявив про необхідність "покликати до життя політичну організацію, в роді проєктованого ним Союзу визволення України"²⁷.

А.Жук особисто розробив основи діяльності УІК як тимчасової загальнонаціональної безпартійної організації наддніпрянських українців в еміграції "з огляду на тривожну міжнародну ситуацію і можливість австро-російської війни". Його документ мав більш практичний характер та був конкретно зорієнтований на допомогу Австрії й її союзникам у війні з Росією. В пункті основ діяльності комітету, який торкався політичного статусу майбутньої України, наголос робився на самостійну державу, "або ж надалі ідучу автономію окупованих українських земель у Росії та прилучення до них українських частин Галичини, Буковини й Угорщини". Ці землі, за задумом А.Жука, мали скласти Українське королівство "під зверхництвом династії Габсбургів"²⁸. Як бачимо цей пункт основ у значній мірі збігається із відповідним положенням меморіалу В.Липинського. По суті основи документ, розроблений А.Жуком, був спрямований на розробку засад майбутньої співпраці з австрійськими урядовими чинниками, українськими партіями та організаціями для здійснення поставленої комітетом мети. Саме на основі УІК мала вирости відповідна політична структура й розвинути самостійницька акція.

З початком Першої світової війни в Львові було засновано "Союз визволення України", одним з провідних діячів якого став А.Жук. Як і планувалось, основою союзу став комітет та його політична платформа. У відозві СВУ, опублікованій вже у Відні після окупації російськими військами Львова, зазначалося, що "формою правління самостійної української держави має бути конституційна монархія з демократичним внутрішнім політичним устроєм, однапалатною системою законодавства, громадськими, мовними й релігійними свободами для всіх національностей і віросповідань, з самостійною українською церквою"²⁹. Як бачимо, основні засади майбутнього політичного та соціально-економічного устрою України як незалежної держави майже повністю тотожні запропонованим В.Липинським у меморіалі УІК. Пояснення цьому дав сам А.Жук, підкреслюючи в своїх спогадах, що він протягом трьох років перед війною вів усю організаційну діяльність комітету, "а ідейне оформлення їй надав В.Липинський"³⁰.

Разом з тим, аналізуючи ступінь впливу останнього на процес створення СВУ, А.Жук у спогадах "Як дійшло до заснування "Союзу визволення Украї-

ни" стверджує, що "від Липинського, крім назви, нічого не запозичено". Ця фраза, на нашу думку, не лише суперечить вищенаведеним словам А.Жука з його ж таки спогадів "До історії української політичної думки перед Першою світовою війною", а й не відповідає тексту самого меморіалу (див. додаток - Т.О.). Документ, зорієнтований на більш широку і ґрунтовну оцінку ситуації напередодні війни, мав загально-політичний та ідеологічно-засадничий характер і, крім того, визначав перспективи майбутнього міжнародного становища України як незалежної держави або автономної одиниці у межах Росії чи Австро-Угорщини. Що ж до шляхів реалізації цих перспектив, то В.Липинський, як відомо, не заперечував можливості австрофільської орієнтації, але як короткочасної акції, а не вирішального засобу здобуття незалежності української держави. Це, зрештою, підтверджують слова А.Жука про реакцію В.Липинського на політичну позицію СВУ та його практичну діяльність, яку він визнав позитивною й єдиною можливою в умовах Першої світової війни.

Додаток

Писано в 1912 році, в Грудні, в Кракові
Копія з чернетки

Меморіал
до Українського [Інформаційного] Комітету про наше становище
супроти напруженої політичної ситуації в Європі

I. Українська Нація має право на вільне і незалежне національне та політичне життя на власній території.

II. Розвиток Української Нації, позбавленої сильної маючої верстви, тісно зв'язаний з розвитком політичної демократизації і проведенням соціальних реформ, економічно корисних для широких народних мас.

Виходячи з цих основних підстав нашого політичного думання, приходимо до висновку, що

1.Централізаторська, однаково, ліберальна і чорносотенно-націоналістична Росія є нашим непримиримим і головним ворогом,

2.Консервативно-клерикальна, католицька і ліберально-буржуазна жидівська Австрія не є нашим союзником.

Докази:

1.Росія завзялась вкрай знищити український рух, розуміючи добре, що початок України - це кінець російської бюрократично-зентралізованої держави.

2.Австрія в відносинах до нас керується інтересами польської, пануючої над нами нації; спирається на польським елементі в межах нашої національної території і протегує нас постільки, постільки се їй потрібно для шаховання занадто інколи сильних польських впливів в державі. Обіцянки-ж не становлять реальних вартостей в політиці, особливо тоді, коли вони хронічно не здійснюються. З вищесказаного ми можемо вивести такі можливості в разі австро-російського оружного конфлікту.

1.Або на нашій території останеться "status quo", і війна скінчиться територіальним поширенням Австрії на полудневих границях в напрямі Адриатики. Тоді кошта війни ми окупимо кровію українських солдат австрійської і російської армій та матимем в результаті ще більше ослаблення нашого націо-

нального організму.

2.Або Росія займе Східню Галичину і Буковину, що було-б для нас дуже некорисно, бо

а) Європа не дозволить Австрії зайняти не тільки цілу Правобічну Україну, але навіть розмірно велику її частину. Англія і Франція - тому, щоб Австрія не скріпилась, а Німеччина - тому, що Правобічна Україна, зайнята насильно Австрією, була-б предметом і тереном безконечних австро-російських конфліктів. Мир і добрі відносини між Австрією та Росією - се, як відомо, основа німецької політики, намічена ще Бісмарком.

в) Прилучення невеликої частини Правобічної України не заставить Австрію рішучо змінити свою політику супроти нас. Ідучи по рішачій в політиці лінії найменшого опору вона в своїй експансії на Україну спиратиметься на найсильніших економічно і найбільше созвучних її польських і жидівських елементах, особливо сильних в сумежних з Галичиною українських територіях.

с) До такого примусять Австрію ще й Поляки, котрі, за винятком групи, що грає (мабуть, наперед замовлену і уложену) москвофільську комедію, цілою силою стоять за Австрію. Надії на збільшення польського впливу на українській території під владою Австрії проявляються навіть в соціалістичній пресі (напр. "Naprzod" з д.29.XI с.р.) і становлять улюблену мрію польських націоналістичних елементів, заінтересованих в експансії на Україну. Характеристична з цього боку є брошура редактора "Dziennik'a Kijowsk'ogo" п.Бартошевича (п.заг."Polski stan posiadania na Rusi", Київ 1912), котрий каже, що Поляки, становлячи на Правобережній Україні таке саме процентове число, як і Росіяни, можуть при переміні політичної ситуації зайняти таке саме політичне становище, т[об]т[о] стати пануючим елементом.

д) Поляки, як показує приклад Галичини, є для нас елементом не менше ворожим від Росіян, а однаково небезпечним через свою денационалістичну політику. Отже, союзник нашого ворога не може бути нашим союзником. І сповнення заповіту Богдана Хмельницького, щоб між Польщею та Україною виріс політичний кордон, є для нас неминучою (?) історичною konieczністю.

с) Цього не буде доти, доки Україна з Польщею вкупі знаходяться в межах російської держави - не буде і тоді, коли вони опиняться разом в межах держави австрійської. Навіть тепер в Росії, при всіх політичних обмеженнях, Поляки потрапили використати для себе російський централізм і зв'язали "Юго-Западний Край" з "Привіслянським Краєм" так сильно, що Правобічна Україна стала для них тереном найбільше інтенсивної національної експансії. Їх вплив на Правобережжі росте з кожним днем, коли величезна маса польського народу і частина Правобічної України опиняться в Австрії. Наслідком цього буде такий страшний зріст москвофільства в прилучених до Австрії українських народніх масах, що перемогти його ми не будемо в силі. Те, що сьогодні в Росії є собі звичайним чорносотенством, котре уступає в міру зросту нашої національної свідомости, стане завтра в Австрії революційною (супроти держави) силою, і українству в боротьбі з москвофільством прийдеться стати в одну лінію з австрійською поліцією. Се, розуміється, до побіди нашої національної ідеї не спричиниться. Кажучи коротко: триумф Поляків є нашою програмою [справою]. Отже в теперішньому австрофільстві Поляків та Українців хто небудь з них помиляється. Маємо поважні підстави думати, що помиляємось, власне, ми.

З вищесказаного виходить для нас ось яка політична орієнтація: в майбутній Австро-Російській війні не ставати свідомо, виразно і голосно ні по стороні Австрії, ні, тим більше, по стороні Росії. І на терені зайнятій воюючими ар-

міями поводитись зовсім пасивно, але й зовсім лояльно супроти воюючих між собою держав.

II.

Поза тереном майбутньої Австро-Російської війни, що обняв-би Волинь, Поділя і частину Київщини, величезна територія України лишається вільною для діяльності тих Українців, що свої політичні плани не зв'язують з інтересами воюючих між собою, а нам ворожих держав. Лишаються перш за все найбільше свідомі в масах: Катеринославщина, Харківщина і наддніпрянська Київщина зі столицею України - Києвом.

Завданням всіх свідомих Українців повинно бути:

В разі вибуху Австро-Російської війни підняти на цій, не зайнятій воюючими арміями українській території масовий рух за повним визволенням України з під ярма чужих держав.

Гасла політичне

1. Україна в етнографічних границях стає незалежною державою (форма правління: конст[итуційна] мон[архія] і евентуальна справа династії - германської, австрійської чи може навіть російської - залежатиме від укр[аїнської] конституанти і становища Європи) під протекторатом Росії або Австрії, обов'язується заховувати повний нейтралітет супроти цих двох держав.

соціально-економічне

I. Робітнича мінімальна програма: 8 годинний робочий день, державне страхування і т.д.

22. Оѣдѧ;іпѣѧ ѡіѣѣ ѧѣѣ ѡѣдѧ;іпѣѣ; іѧѡ³;. Це значить, що

а) приватна власність на землю, котра належить до Українців без ріжниць віри і походження (значить: православних, греко-католиків, римо-католиків, протестантів, штундистів і т.д., котрі визнають себе Українцями).

в) вся земля від всіх не-українців і все, що перевищує 500 десятин української посілості, викуплюється по справедливій оцінці.

с) від ворогів України, що виступатимуть проти українського визволення, земля конфіскується.

д) конфіскуються також всі казенні, удільні і т.д. землі.

е) з викупленої і конфіскованої землі складається національний земельний фонд, з котрого наділяють в приватне і діличне володіння по трудовій формі всіх, хто з оружжям в руках возьме участь в боротьбі за визволення України.

ф) видаються закони, котрі обмежують приватну земельну власність до 500 десятин і забороняють в межах української держави володіти землею неукраїнцям.

III. Повна свобода всіх українських віросповідань з українськими ієрархами (правосл[авний] патріарх, греко і римо-католицькі єпископи Українці) на чолі, при захованню для правосл[авної] церкви першого і начального місця.

Політичні перспективи

1. Для Європи, котра не бажає скріплення Австрії коштом Росії - отже перш за все для Англії і Франції - українська державна незалежність буде так само бажаною, як незалежність Албанії для противників зміцнення Сербії коштом Туреччини.

2. Для Європи, котра бажає ослаблення Росії, отже перш за все для Прус-

сії і Швеції, нейтральна українська держава дасть найкращий вихід при ліквідації австро-російської війни.

3. По наших боці буде Балканський союз в случаї побіди над Туреччиною. Сербія тому, що вона не бажає зміцнення Австрії, а Болгарія через константинопольське питання, в котрому Україна (включаючи переїзд через Дарданелли) не мала-б таких державних амбіцій, як Росія.

4. Не буде противитись укр.незалежності і Румунія, котра дістає при цьому Бесарабію і румунську Буковину.

5. Соціальний і національний бік укр.повстання викличе подібні соціальні та національні руки в сусідніх державах - Австрії і Росії, ослабляючи тим обидві небезпечні для нас сусідки.

6. В разі неповної перемоги української боротьби за незалежність, з нами все-ж більше будуть рахуватися ті держави, в межах котрих ми опинимось.

7. В разі повного розгрому лишиться в українських масах і в Європі ясна і виразна українська політична ідея не засмічена ні русофільством ні австро-фільським намулом. І ідея ся зможе при першій нагоді знов віджити, як віджидали раз по разі козацькі повстання в XVII ст.

Спосіб переведення

Закладається "Союз українських державників (імперіалістів)" - Союз визволу України - котрий розпочинає зараз літературну агітацію в напрямі вищенаведеної програми і в разі вибуху австро-російської війни входить в блок з тими укр.партіями, котрі на підставі спільної мінімально соціальної програми, згоджуються підняти масовий рух за політичною незалежністю України.

Коли се неможливо, то в разі вибуху Австро-Російської війни ми мусимо заховуватись зовсім пасивно, ведучи далі по той і по сей бік кордону політичну і культурну організаційну роботу.

¹ *Дорошенко Д.* З історії української політичної думки за часів світової війни. - Прага, 1936. - С.35

² *Жук А.* До історії української політичної думки перед світовою війною// Визволення (Відень-Прага). - 1923 р. - Березень. - ч.11. - С.33.

³ *Дорошенко Д.* Вказ. праця. - С.34.

⁴ *Жук А.* Як дійшло до заснування "Союзу визволення України" (Спомини у 20-ліття "Союзу")//Календар-альманах "Дніпро" за звичайний рік 1935. - Львів, 1935. - С.103-117.

⁵ Цит.: *Жук А.* До історії української політичної думки перед світовою війною. - С.39.

⁶ Там само. - С.34.

⁷ *Жук А.* Як дійшло до заснування "Союзу визволення України". - С.106.

⁸ *Жук А.* До історії української політичної думки перед світовою війною - С.36.

⁹ *Герещенко Ю.* Причинки до історії галицького консерватизму //Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика. - Вип.1. - К., 2000. - С.41.

¹⁰ *Жук А.* Як дійшло до заснування "Союзу визволення України". - С.106.

¹¹ Там само. - С.105.

¹² *Жук А.* До історії української політичної думки перед світовою війною. - С.39.

¹³ *Жук А.* Як дійшло до заснування "Союзу визволення України". - С.107.

¹⁴ Там само. - С.108.

¹⁵ Там само. - С.109.

¹⁶ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВОУ). - Ф.3807, оп.2, спр.49, арк.32-37.

¹⁷ *Жук А.* Як дійшло до заснування "Союзу визволення України". - С.109.

¹⁸ *Lew R. Bilas.* The Intellectual Development of V.Lypyns'kyj: His World View and Political

Activity before World War I //The Political and Social Ideas of Vjaceslav Lypyns'kyj: Harvard Ukrainian Studies. - 1985. - V.IX, N.3/4. - P.35-57.

19 ЦДАВОУ. - Ф.3807, оп.2, спр.49, арк.32-37

20 Жук А. Як дійшло до заснування "Союзу визволення України". - С.108.

21 ЦДАВОУ. - Ф.3807, оп.2, спр.49, арк.32-33

22 Там само. - Арк.35.

23 Там само.

24 Там само. Арк.36-37

25 Там само.- Арк.35.

26 Там само. - Арк.37.

27 Жук А. Як дійшло до заснування "Союзу визволення України". - С.111.

28 Там само.- С.112.

29 Там само. - С.116.

30 Жук А. До історії української політичної думки перед] світовою війною. - С.39.

31 ЦДАВОУ. - Ф.3807, оп.2, спр.49. - Арк.32-37.